

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ
АБСОЛЮТНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті йде мова про різні шляхи перекладу абсолютних зворотів як граматичних форм та синтаксичних конструкцій у науковій літературі. Значна увага приділяється не лише способам перекладу, але й структурі абсолютних конструкцій, їхнім функціям у реченні та факторам, що впливають на вибір певної синтаксичної конструкції у мові перекладу.

Абсолютні конструкції (далі – АК) широко вживаються в англійській мові в усіх жанрах літератури: художньому, газетно-інформаційному, науково-технічному, офіційно-діловому тощо. Тому актуальним є питання щодо перекладу АК. Нині в Україні особливості та труднощі перекладу АК з англійської на українську мову ще недостатньо висвітлені. Різні автори описують різні шляхи перекладу АК (залежно від того, що вони беруть за основу). Але загалом питання залишається невирішеним. Відсутні також посібники, в яких повно і чітко викладаються відомості про переклад АК в літературі різних жанрів. Тому необхідними є подальші дослідження у цій галузі. Ця стаття має на меті систематизувати відомості про переклад АК як граматичних форм і конструкцій та розглянути способи перекладу АК в науковій літературі на основі прикладів.

Проаналізувавши літературу з обраної теми, повинна зазначити, що найповніше висвітлена ця проблема в роботах таких відомих філологів та перекладачів як Я. Й. Рецкер, І. В. Карабан, І. В. Корунець, Л. С. Бархударов та інші. Я. Й. Рецкер першим виклав основи перекладу АК у своїй кандидатській дисертації "Стилістично-граматичне значення АК у сучасній англійській мові" (1953). У ній він наголошує на функціональному принципі перекладу АК як структур, що не мають постійних формальних відповідників в українській мові і для перекладу яких потрібно аналізувати все речення; АК є другорядним поширеним членом речення з неповною предикацією [1: 104]. АК не має формального граматичного зв'язку з головною частиною речення, але завжди логічно співвідноситься зі змістом головної частини речення або з одним із головних членів речення. Вибираючи синтаксичний засіб при перекладі АК (наприклад сурядне, підрядне чи окреме речення), потрібно враховувати сильніший чи слабший зв'язок АК з головною частиною речення.

АК з дієприкметником теперішнього часу є найбільш вживаною. Вона складається з іменника у загальному відмінку (рідше – особового займенника чи субстантивованого словосполучення) та дієприкметника І. Інколи частиною такої АК може бути займенник "it" або "this". Наприклад: *The door and window of the room being open, we looked in.* – Двері і вікно кімнати були відчинені, і ми заглянули в неї. АК з дієприкметником минулого часу – перша частина подібних зворотів виражена особовим займенником або іменником у загальному відмінку, який означає особу, на яку направлена дія, виражена дієприкметником минулого часу (одним або із залежними словами) в якості II частини конструкції. У реченнях цей зворот вживається у функції різних обставин і перекладається відповідним підрядним обставинним реченням. Наприклад: *"Bye", – he said, and walked away, his farewell unanswered.* – "Бувай", – промовив він та вийшов, але його прощання залишилось без відповіді. Досить поширеними є АК з недієслівними формами. Вони відрізняються від дієслівних тим, що в них предикативна частина виражена не дієслівною формою, а прикметником, стативом, прислівником, іменником з прийменником. Подібні АК перекладаються сурядним реченням, підрядним реченням, дієприслівниковим зворотом чи іменником з прийменником. Наприклад: *He stepped forward, his face red with anger.* – Він зробив крок вперед із почервонілим обличчям. *Her heart full of despair, she could not say a word.* – Вона не змогла вимовити ні слова, через те, що її серце було сповнене відчаєм.

Основна функція АК з дієприкметником – опис зовнішності, поведінки або внутрішніх переживань людини, яку позначає підмет речення. Можна виділити дві логіко-семантичні групи АК: логічно різносуб'єктні та логічно односуб'єктні. Різносуб'єктними є такі конструкції, в яких суб'єкт АК означає особу, що не є носієм дії, виконуваної суб'єктом головної частини речення (суб'єкт звороту може бути виражений формальним підметом it (being)). Наприклад: *This being done, we left the room.* – Коли це було зроблено, ми вийшли з кімнати. *It being late, he closed the window.* – Було нізно, і він зачинив вікно. Коли суб'єктом АК є іменник, який означає частину тіла, позу, одяг, фізичний прояв внутрішніх переживань суб'єкта головного складу, ми маємо односуб'єктну АК [5: 49]. Конструкції такого типу переважають у художній літературі. Наприклад: *The daughter sat quite silent and still with her eyes fixed on the ground.* – Дочка сиділа мовчки і не рухалась, опустивши очі додолу. Різносуб'єктні АК перекладаються переважно окремим реченням, сурядним або підрядним реченням, а односуб'єктні АК, в основному, дієприслівниковим зворотом. Окрім цього, АК бувають двох видів: безприйменникова та прийменникова. Остання вживається з прийменником "with". Наприклад: *Dinner*

over, everybody rose. – Пообідавши, усі піднялися. *He was slowly coming to us, with his hands up.* – Він повільно підходив до нас, піднявши руки.

АК виконують різноманітні змістові функції, їх теж потрібно враховувати при перекладі. АК може замінити підрядні речення різних категорій (крім порівняльного), мати пояснювальне, прислужувальне значення, можуть вживатися з часовою та причинно-наслідковою функцією, функцією умови або поступки. Залежно від змістового значення АК в перекладі ми обираємо відповідне підрядне речення [1: 105]. Переклад АК залежить і від жанру матеріалу, що перекладається, і від норм української мови. АК робить речення невизначеним та розмитим, і тому вживається, в основному, в художніх текстах, де точність висловлювання не грає великої ролі. Для офіційно-ділових та юридичних документів характерним є використання логічно різносуб'єктних АК.

У матеріалах газетно-інформаційного та публіцистичного жанрів АК вживаються з певною стилістично-синтаксичною функцією: спрощення структури речення, урізноманітнення синтаксису тексту. АК повідомляє не другорядну інформацію, а додатковий факт, що не поступається своєю важливістю факту, про який повідомляється в головній частині речення. Тому при перекладі англійського речення на українську мову можна змінювати розташування АК (наприклад, ініціальне на прикінцеве).

І. В. Корунець виокремив основні семантичні та синтаксичні фактори, що впливають на переклад АК:

- 1) структура АК;
- 2) синтаксична функція АК в реченні;
- 3) зв'язок із головним складом речення [2: 280].

При перекладі будь-якої АК потрібно враховувати їхні імпліцитні значення. Від них залежить тип підрядного речення, яке ми обираємо при перекладі (наприклад підрядне речення часу або причини). Для того, щоб розрізнити подібні речення потрібно вставити підрядний сполучник часу або причини, і, коли зв'язок АК з головною частиною речення стане зрозумілим, перекласти його на українську мову з відповідним сполучником. І. В. Корунець також зазначає, що перекладаючи АК, необхідно враховувати особливості авторського використання звороту, мету автора, стилістично – експресивне значення конструкції. В. І. Карабан вважає, що для перекладу АК певне значення має розташування звороту на початку речення чи в його кінці. Так, ініціальні АК з дісприкетником теперішнього часу перекладаються:

1) підрядним обставинним реченням (зі сполучниками "оскільки", "якщо", "коли") Наприклад:

This being the case, there is no reason for the features to be included here. – *Оскільки це так, то немає жодної підстави включати сюди ці ознаки.*

You see with 150,000 people working in 150 different countries, we can make the world seem like a pretty small place. – *Ось бачите, коли 150 тисяч людей працюють у 150 країнах світу, він здається не таким вже й великим (Toronto Star).*

2) словосполученням (можливо, сталим)

Наприклад:

With a smaller number of East European companies looking like decent credit risks, financiers are mighty picky these days. – *Зі зменшенням кількості східно – європейських компаній, надавати кредит яким було ризиковано, фінансисти наразі почуваються краще. (Financial Times Companies and Markets)*

Прикінцеві АК з дісприкетником теперішнього часу перекладаються

1) сурядним реченням (зі сполучниками "і", "а", "та")

Наприклад:

In the last three years, however, market downturns have brought lackluster returns – with dissatisfied investors clamoring for change. – *Але за останні три роки через ринкові кризи усе знову завмерло, а незадоволені інвестори активно почали вимагати змін. (Financial Times Companies and Markets)*

2) підрядним обставинним реченням зі сполучниками "оскільки", "причому", "хоча", "якщо", "коли", "де" тощо

Наприклад:

Chemapol posted a loss of 8.8 billion Korunas (\$ 256 million) for 2001, with assets shrinking to 4.2 billion Korunas from 12.4 billion Korunas in 2002. – *Компанія "Чемапол" оголосила про втрату 8.8 мільярдів крон (256 мільйонів доларів) у 2001 році, тому її активи зменшилися з 12.4 мільярдів крон у 2002 до 4.2 мільярдів ("The Economist").*

3) окремих реченням

Наприклад:

We succeeded in getting Mr. Joffa's and Mr. Elton's opinions on this question, the former being a scientific worker of a well – known laboratory and the latter, a director of a large plant. – *Нам пощастило*

дізнатися думки п. Джоффи та п. Елтона з цього питання. Перший – науковий співробітник відомої лабораторії, а другий – директор великого заводу.

4) підрядним означальним реченням.

Наприклад:

Suddenly, though it was awash in debt – with angry creditors turning up in waves. – Пантом їх накрило хвилею боргів, з яких час від часу вирунали злі кредитори (Toronto Star).

Ініціальні АК з дієприкметником минулого часу перекладаються дещо відмінно – зворотами з дієприслівником досконалого виду чи підрядним обставинним реченням. Наприклад:

With these matters cleared away, we can now move on to discuss the questions of definitions. З'ясувавши ці питання, ми можемо перейти тепер до обговорення проблем дефініцій.

With just the assumptions and analysis presented in this article, it will be obvious to the careful reader that there would seem to be no account of other aspects. – Коли вже викладено припущення та аналіз, уважному читачеві стане зрозумілим, що, здається, не може бути пояснення інших аспектів.

Прикінцеві (постпозиційні) АК з дієприкметником минулого часу перекладаються:

1) підрядним обставинним реченням зі сполучниками "коли", "якщо", "причому" тощо

Наприклад:

Eq. 22 is simply a rearrangement of Eq. 20, with summation substituted for integration. – Рівняння 22 є просто перебудованим рівнянням 20, причому в ньому замість інтегрування застосовано сумування.

2) окремим реченням

Наприклад:

The monograph is organized in three parts, with the data presented in a separate series of tables. Монографія складається з трьох частин; дані викладені окремо у низці таблиць.

3) сурядним реченням зі сполучником "і" або "а" [3: 145].

Eight were held, each oriented towards a different topic in data administration. – Було проведено вісім семінарів, і кожний з них було присвячено одній із проблем управління даними.

У сучасних економічних текстах дуже багато зустрічається АК в середині речення. Цей факт ще не зафіксований у граматиках та підручниках з перекладу. Розриваючи речення навпіл, АК підкреслює важливість тієї інформації, яку повідомляє, і надає дії усього речення динамічності. Перекладаються, зазвичай, такі структури відповідними підрядними та сурядними реченнями.

Наприклад:

In the mid-1990s, with gross domestic product rising more than 6% a year, investors made few demand. – В середині 90-х років, коли обсяги внутрішнього валового продукту зростали більш як на 6% в рік, інвестори були майже всім задоволені.

The market for commercial papers is still small, with a total of \$1.4 billion outstanding last year, compared with the Warsaw Stock Exchanges's market capitalization of some \$22 billion. – Ринок цінних паперів й досі не великий, минулого року його капітал становив 1,4 мільярда доларів, особливо якщо порівняти його з варшавською валютною біржею, капіталом у 22 мільярда доларів (The Economist) .

Узагальнюючи відомості про переклад АК з англійської мови на українську, можна стверджувати, що спосіб перекладу тієї чи іншої АК залежить від декількох факторів:

1) жанру тексту;

2) контексту;

3) логічної співвіднесеності з головним складом речення;

4) виду АК – прийменникова чи безприйменникова; з дієслівними формами (дієприкметником теперішнього часу чи минулого часу, інфінітивом) чи недієслівними елементами (іменником з прийменником прикметником, прислівником);

5) семантико-синтаксична функція АК в реченні;

6) ініціальне та прикінцеве розташування АК в реченні;

7) змістова функція АК (яка часто впливає з синтаксичної функції АК в реченні);

8) стилістично-експресивна функція АК.

При перекладі АК допоміжним засобом може слугувати трансформація речення з АК у відповідне складнопідрядне речення. Така трансформація допомагає зрозуміти семантико-синтаксичну функцію АК в реченні і правильно передати її в перекладі.

Звичайно, способи перекладу АК як одиниці, що не мають постійного формального відповідника в українській мові, обмежується нормами української мови і тими формами, які є в мові перекладу. Це можуть бути:

1) усі види підрядних речень (крім порівняльного) – залежно від семантико – синтаксичної функції АК в реченні. Найчастіше використовуються обставинні підрядні речення;

2) сурядні речення (з прийменниками "і", "а", "причому");

3) окремим самостійним реченням;

4) прийменниковим зворотом;

- 5) дієприслівниковим зворотом;
- 6) дієприкметниковим зворотом;
- 7) словосполученням (можна сталим).

Слід зауважити, що при перекладі АК, треба враховувати усі фактори і пам'ятати, що адекватний переклад можливий лише тоді, коли ми перекладаємо її разом з головною частиною речення. Перспективними можуть бути дослідження, проведені у цьому ж русі на інших наукових матеріалах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рецкер Я. И Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. — М.: Международные отношения, 1974. — 216 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Підручник / І. В. Корунець. — Вінниця: Нова книга, 2001. — 448 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч.1: Граматичні труднощі / В. І. Карабан. — Вінниця: Нова книга, 2002. — 272 с.
4. Бархударов Л. С. Граматика английского языка / Л. С. Бархударов., Д. А. Штеллинг. — М.: Высшая школа, 1963. — 237 с.
5. Полужин М. М. Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську / М. М. Полужин, Н.М. Максимчук, Л. Ф. Омельченко. — К.: НМКВО, 1991. — 96 с.
6. Порівняльні дослідження з граматики англ., укр., рос. Мов / А. В. Анищенко, В. П. Березинський, Т. О. Бровченко, В. Н. Бублик. — К.: Наукова думка, 1981. — 354 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

Давидюк Ю. Б. Современное положение проблемы определения и перевода абсолютных конструкций в научной литературе.

В статье идёт речь о разных способах перевода абсолютных оборотов как грамматических форм и синтаксических конструкций в научной литературе. Большое внимание уделяется не только способам перевода, но и структуре АК, их функциям в предложении и факторам, которые влияют на выбор определённой синтаксической конструкции в языке перевода конструкций.

Davydyuk Yu. B. Modern Position of Problem of Definition and Translation of Absolute Constructions in Scientific Literature.

This article deals with different ways of translation of absolute constructions, as grammatical forms and syntactic constructions in scientific literature. Great attention is paid not only to the ways of rendering of absolute complexes but also to their functions in a sentence and to the factors, which influence on the choice of certain syntactic structure in the language of translation.